

या रासायनिक शेतीमुळे आपल्या अन्नातील सुक्ष्म घटकांचे प्रमाण कमी होत गेले आहे व धोकादायक रसायनांचे प्रमाण वाढत आहे आणि ते आपल्या अन्नातून, पाण्यातून, निरनिराळ्या पेयातून आपण सेवन करीत आहोत. रसायन वापराचे प्रमाण सौम्य असेल तर सेवनानंतर त्याचा परिणाम (शरीरात वरचेवर साठत जावून) काही वर्षांनंतर जाणवायला लागतो. म्हणून या शेतीमध्ये घरी ळपणी चा वापर करून शेतीमधील खर्च कमी होईल आणि निव्वळ नफ्याचे प्रमाण वाढेल. मुळातच आपल्या भारतीय शेतीतील विविधतेचा अवलंब करून उत्पादीत केलेले अन्न सर्वच दृष्टीने सुरक्षित पौष्टिक आणि स्वस्त असेल व शेतकरी कुटूंबाला आर्थिक उत्पन्न देईल.

पाणी व स्वच्छता

दुग्धव्यवसाय

कुक्कुटपालन

एम.एस. स्वामिनाथन रिसर्च फाऊंडेशन (MSSRF) यांनी देशातील कुपोषण कमी करण्याचा मार्ग म्हणून पोषणमुल्यआधारित शेतीपध्दतीला प्रोत्साहन दिले आहे. एम.एस. स्वामिनाथन यांनी पोषणमूल्यआधारित शेतीपध्दतीचा दृष्टीकोन पुढीलप्रमाणे परिभाषित केला आहे. पोषणमूल्यआधारित शेतीपध्दती म्हणजे पोषणविषयक कमतरता/आजार यासाठी शेतीवर आधारित उपयांची ओळख/सुरुवात करणे आणि विभागानुसार प्रचलित असणारे व पौष्टिक निकषांवर आधारित पिक उत्पादन, पशुधन तसचे ज्याठिकाणी शक्य आहे तिथे मत्स्यपालन या घटकांना शेतीपध्दतीच्या मुख्य प्रवाहात आणणे.

पौष्टिक तृणधान्य

शेळीपालन

प्रक्रिया व मूल्यवर्धन

संकलन

श्री. मताई पी.डी.
शास्त्रज्ञ, कृषि विद्या

श्री. बेद्रे एस.बी.
शास्त्रज्ञ, कृषि विस्तार

प्रकाशक

वरिष्ठ शास्त्रज्ञ व प्रमुख, लातूर

पोषणमुल्य आधारित शेतीपध्दती शाश्वत शेतीपध्दती

मांजरा चॅरिटेबल ट्रस्ट संचालित

कृषि विज्ञान केंद्र, लातूर

अतिरिक्त एम.आय.डी.सी. प्लॉट नं. पी-१६०, विलासनगर,

हरंगूल (बु.), लातूर

फोन नं. ०२३८२-२६७४९९, फॅक्स : ०२३८२-२६७३५५

ई-मेल : kvklaturms@gmail.com

पोषणमुल्य आधारित शेतीपध्दती शाश्वत शेतीपध्दती

लातूर जिल्ह्यामध्ये शेती हा ग्रामीण भागातील प्रमुख व्यवसाय आहे. जिल्ह्याची पर्यायाने देशाच्या पोषणाची जबाबदारी ही शेतकरी कुटुंबाच्या कष्टावर अवलंबून असते आणि म्हणूनच शेतकऱ्याला सर्वांचा अन्नदाता म्हणतात. म्हणजेच स्वतःच्या कुटुंबासाठी आणि देशाच्या अन्नधान्यासाठी राबणारी आपली शेतकरी महिला स्वतःच्या आणि कुटुंबाच्या पोषणासाठी जागरूक आहे का बऱ्याचदा शेतीमध्ये उत्पादित होणारे व उपलब्ध असणारे यावरच शेतकरी कुटुंबाचा आहार अवलंबून असतो यामुळे असा आहार एकांगी होवून तो कुपोषण निर्माण करणारा असतो म्हणूनच दैनंदिन आहारात पोषक तत्वांची वाढ करण्यासाठी आणि वाढत्या नैसर्गिक आपत्तीत शेती शाश्वत करण्यासाठी जिल्ह्यामध्ये पोषणमुल्यवृद्धीसाठी शाश्वत शेती पध्दती ही संकल्पना रुजविणे गरजेचे आहे.

पोषण मुल्यवृद्धीसाठी शेतीपध्दती: गरज व व्याप्ती

हवामान बदलामुळे पारंपारिक शेतीत अनिश्चिता वाढलेली आहे आणि यामुळे शेतकरी कुटुंब दिवसेंदिवस आर्थिकदृष्ट्या तर कमकुवत होत असून कुटुंबातील सदस्यांमध्ये पोषणासंबंधीच्या तक्रारीचे प्रमाण वाढत असल्याचे दिसून येत आहे. यामध्ये लहान बालके, किशोरवयीन मुले/मुली, गर्भवती/स्तनदा माता, महिला यांच्यामध्ये कुपोषण, अनेमिया, जीवनसत्व अ ची कमतरता प्रामुख्यापे जाणवत आहे.

राष्ट्रीय कुटुंब स्वास्थ्य सर्वेक्षणानुसार (छत्रक्र २०१९-२०) लातूर जिल्ह्यामध्ये पाच वर्षाखालील ३७.१% बालके ही वयापेक्षा उंचीने कमी आहेत. २४.६% बालके वयापेक्षा पातळ आहेत तर ३७.९% बालके ही वयानुसार वजनाने कमी आहेत. वयाच्या सहा महिन्यापासून ते ५९ महिन्यापर्यंतच्या ५६.३% बालकांमध्ये रक्तक्षय असल्याचे आढळून आले तसेच १५ ते ४९ वर्षांच्या महिलांमध्ये पोषणासंबंधीच्या विविध तक्रारी असून याच वयोगटातील ३७.१% महिलांमध्ये रक्तक्षयाची समस्या आहे.

पोषण विषयक मार्गदर्शन

पोषणमुल्यावर अधारित पिके

पोषणमुल्यावर आधारित पिक पध्दती

पोषणमुल्यावर आधारित शेती पध्दती

वरील सर्व वयोगटातील व्यक्तींचा आहार हा दैनंदिन आहार घेण्याच्या शिफारसीपेक्षा कमीच घेतला जातो आणि हे सर्वजन उदरनिर्वाहासाठी शेतीवरच अवलंबून आहेत. या सर्व वयोगटातील व्यक्तींना अन्नाची कमतरता हे कारण नसून त्यांच्यामध्ये असणारा पोषणविषयक माहितीचा अभाव व शेतीमध्ये प्रचलित असणारी एकच पिकपध्दती हेच प्रमुख कारण निदर्शनास येते. शेतकरी कुटुंबाची पोषणमुल्यवृद्धी करण्यासाठी सुधारीत पिक उत्पादन पध्दती, बायोफोर्टीफिकेशन (पोषणमूल्यांनी समृद्ध जाती) फळे आणि भाजीपाल्याची परसबागनिर्मिती, पशुधन आणि परसबागेतील

कुकूटपालन तसेच मत्स्यपालन प्रक्रिया व मूल्यवर्धन अशी एकत्रित व मिश्रपिकपध्दती आणि पोषकविषयक मार्गदर्शन याप्रमाणे शेतीपध्दती विकसित केल्यास कुपोषण / पोषणविषयक समस्यांवर मात करून एकरी आर्थिक उत्पन्नामध्ये देखील वाढ होईल.

पोषणमुल्यआधारित शेतीपध्दती कशासाठी

या शेतीमधील मिश्र पिक पध्दती फळे व भाजीपाल्याची परसबाग, पशुधन, परसबागेतील कुकूटपालन आणि पोषण विषयक बाबी एकत्रितपणे राबविल्यामुळे आहारात वाढ होते. जमिनीचे आरोग्य सुधारते. नविन पिढीचे आरोग्य शेतकऱ्यांच्या आर्थिक समृद्धीसाठी

पोषण बाग

पोषणमुल्य आधारित शेतीपध्दती -शाश्वत शेतीपध्दती

आपल्या शेतीमधून उत्पादित होणाऱ्या अन्नधान्यातून, फळे भाजीपाला या सर्वांमधील पोषणमुल्य खऱ्या अर्थाने आपल्या आहारामध्ये वाढवायचे असेल तर आपल्या आहारातील रासायनिक अंश आपल्याला कमी करणे गरजेचे आहे. हरितक्रांतीच्या काळात भुकेच्या गरजेमुळे व अन्नधान्याच्या स्वयंपूर्णतेसाठी संकरीत बियाणे, रासायनिक खते च कीड/रोगनाशके, तणनाशके इत्यादींचा मोठ्या प्रमाणात वापर करण्यात आला व आजदेखील त्याचा वापर चालूच आहे.